

„folyékony szobor vagy szilárd szökőkút”.
Tanulmányok Nemes Nagy Ágnesről és más újholdasokról,
szerk. Buda Attila, Palkó Gábor, Pataky Adrienn

Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2017 (Studiolo), 579 l.

A Nemes Nagy Ágnes-életmű iránti érdeklődés az elmúlt években mondhatni intenzívebbé vált a korábbihoz képest. Ehhez nagyban hozzájárultak olyan kiadványok megjelenései is, amelyek nem kizárólag a költő munkásságát helyezték a centrumba, hanem az újholdasok, illetve más pályatársak kontextusában adtak értelmezői javaslatokat.¹ A „folyékony szobor vagy szilárd szökőkút”. *Tanulmányok Nemes Nagy Ágnesről és más újholdasokról* című tanulmánykötet az említett törekvések sorához csatlakozik, nem véletlen, hogy a szerkesztők és szerzők többsége között átfedést lehet felfedezni. Az Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport és a Petőfi Irodalmi Múzeum közös szervezésében valósult meg 2016. szeptember 29–30. között a Nemes Nagy- és Újhold-konferencia. A könyv az elhangzott előadások átdolgozott, kibővített anyagát tartalmazza, és magába foglalja az eddigi kutatási irányokat, ugyanakkor a nyitás aktuására is nagy hangsúlyt fektet, hiszen olyan utak látszanak kirajzolódni, amelyek eddig járatlanoknak tűntek, vagy legalábbis érdektelennek. A huszonnégy szerzős kiadvány e témában a kézikönyv szerepét is betölti.

A szerkesztők vállaltan a pluralitásra törekedtek, amely több szempontból is érvényesülni látszik. A tanulmánykötet szerkezetét tekintve láthatóvá válik, hogy az egyes szövegértelmezések, szövegközlések nem szerveződnek tematikus vagy műfaji blokkok szerint, hanem mindössze egymást követik. Meglepő gesztus ez a szerkesztők részéről, hiszen sok és sokféle írás kap helyet, jöllehet a kötet nyitó tanulmánya, Kulcsár Szabó Ernő *Szótest – látvány – hangzás. A költői kép hangolt materialitásának néhány kérdése Babits és Nemes Nagy között* útmutatóként is olvasható. Ugyanakkor, nem tartom véletlennek, hogy kiemelt helyre került, hiszen a már kliséként használt Nemes Nagy–Babits-hagyományhoz való kapcsolódásnak egy olyan újabb oldalát mutatja meg a szerzőtől megszokott alapos elméleti háttérrel alátámasztva, amelynek korábban nem tulajdonítottak kitüntetett figyelmet. Továbbá, nemcsak a kötetet nyitó, hanem az azt záró szöveg pozíciója sem véletlen, hiszen Zeke Zsuzsanna írása a konferencia

¹ *Tárguló körök*, szerk. BUDA Attila, Bp., Ráció Kiadó, 2014 –

„... mi szépség volt s csoda.” *Az Újhold folyóirat köre – tanulmányok és szövegközlések*, szerk. BUDA Attila, NEMESKÉRI Luca, PATAKY Adrienn, Bp., Ráció Kiadó, 2015. – *Leírás és értelmezés. Újholdas szerzők a hagyománnyá válás közben*, szerk. BUDA Attila, NEMESKÉRI Luca, PATAKY Adrienn, Bp., Ráció Kiadó, 2016.

apropóján szervezett kiállítást mutatja be, a bemutatott tárgyak alapos jegyzékével ellátva. Folytatván a kötet többarcúságának ismertetését, fontos kiemelni, hogy eddig kiadatlan levelezések is bekerültek, méghozzá alapos műgonddal, hiszen nemcsak a kéziratok lelőhelyének és jellegének (papír, tinta) pontos leírásai találhatóak meg mellékletként, hanem rendszerint bevezető is társul hozzájuk. Már a kötet cím is előre jelzi Nemes Nagy kitüntetett szerepét, akinek neve hívószóként értelmezhető, és szinonimaként vonzza az újholdas kategóriát maga után. Úgy tűnik, hogy az újholdasokról nem lehet nélküle beszélni, viszont önállóan Nemes Nagyról annál inkább.

Az újholdasok munkásságát tematizáló kötetek újabb kutatásoknak adnak vagy adhatnak teret, főként a szövegközlések tűnnek termékenynek. Kelevéz Ágnes tanulmánya több szempontból is figyelemre méltó. Egyrészt felhívja a figyelmet egy ismeretlen dráma jelentőségére, a Nemes Nagy által írt *Babits szerkesztő úrra*,² másrészt pedig hiánypótló gesztusként is értelmezhető a törekvése, hiszen a drámáról mint műnemről kevés szót szoktak ejteni. Kérdés azonban, hogy ennek a korszaknak a drámairodalma valóban ennyire feledhető-e, vagy valamilyen más indok áll a háttérben, egyszerűen nem kelti fel a kutatók érdeklődését. (Miért nem esik szó például Örkényről egy kétnapos konferencia alatt?) Kelevéz nem titkolt célja, hogy a dráma színpadra kerüljön, már ő is rámutat azonban ennek problematikus pontjaira. Az egyik nehezen áthidalható probléma, hogy rengeteg olyan utalást tartalmaz a mű, amelyek csak egy belső, hozzáértő kör számára érthetőek. Ugyanakkor dramaturgiaiailag is kifogásolható, de az átírás lényegében az egész művet ellehetetlenítené, hiszen alig maradna meg valami a Nemes Nagy-i koncepcióból. A dráma célja egyértelműen a Babits-kép árnyalása, helyreállítása volt, ez is magyarázatul szolgálhat arra, hogy miért maradt mindeddig könyvdráma.

A tanulmánykötet a vállalt pluralitás mellett eklektikusnak is mondható. Az írások közötti különbséget nemcsak az eltérő módszertani megközelítések adják, azaz hogy egy-egy szerző történeti tényekre támaszkodik (Kelevéz Ágnes: *Nemes Nagy Ágnes publikálatlan színdarabja Babitsról. Egy értelmezési kísérlet jelentősége*), szoros olvasást, összehasonlítást végez (Tamás Péter: *A megelevenedett tárgyak prózapoétikája Mándy Iván és Vladimir Nabokov műveiben*) vagy inkább elméleti szövegek nyomán kínál új olvasatot (Lőrincz Csongor: *Poetológia, nyelvszemlélet és irodalomfogalom összefüggései Nemes Nagy Ágnes esszéiben*). A szövegek közti különbségek megmutatkoznak az írások kidolgozottságában, előfordul, hogy a terminus technicusok túlzott használata egy nehezen dekódolható metanyelvet hoz létre. Ugyanakkor, olyan megközelítések is olvashatók, amelyeket jó lett volna, de legalábbis a jövőben érdemes továbbgondolni, ilyen például az újholdasok hagyományának továbbélése a kortárs magyar irodalomban. Hozzáteszem, hogy Kiss Georgina tanulmánya, amelyben a szerző körüljárja és megkérdőjelezi a tárgyiasság fogalmát mint evidenciát, az egyik legfontosabb írás a kötet egésze viszonylatában, mégis a rendszeralkotás kevésbé tekinthető sikerültnek.

² A dráma a *Táguló körök* kötetben vált széleskörűen olvashatóvá, lásd az 1. lábjegyzetet.

Egy konferenciakötet kapcsán felmerül a kérdés, hogy az elhangzott előadások szövegeit akarja-e tartalmazni, vagy összeáll egy olyan kiadvánnyá, amely önállóan is egy új irányt mutat, esetleg további kutatások számára nyújt kiindulópontot. Példaként emelném ki Lénárt Tamás tanulmányának egyik lábjegyzetét, aki az ebben a kötetben megjelenő Kulcsár-Szabó Zoltán-tanulmányra hivatkozik. Emellett megjegyezném, hogy jól érzékelhető a líraértelmezők között, hogy figyelnek egymás publikációira, és a korábbi eredmények fényében határozzák meg sajátjukat. Ez a jelenség termékeny lehet, viszont a látókör szűkítését is magában hordozza. A tét természetesen az, hogy ki hogyan és milyen mértékben tud részt venni a líraelméleti diskurzusban, mennyire kreatívan tudja mozgásba hozni a korábbi megállapításokat.

Kiemeltem már, hogy a kötet központi alakja Nemes Nagy Ágnes: az ő életműve tartalmaz annyi interpretációs lehetőséget, hogy az egysíkúság veszélye fel se merülhessen. A versein és az esszéin kívül Palkó Gábor egy jelentős, 2012-ig visszamenő vitára hívja fel a figyelmet. Ez a tanulmány azért is kiemelkedő, mert bár retrospektíven beszél a néhány évvel ezelőtti álláspontokról, mégis érezhető, hogy még mindig termékeny a vita, és akár a tanulmány is további polémiát generálhat. Baj-e az, ha egy *nagyasszony* az elfojtásból táplálkozik? Termékenynek tekinthető a feminista diskurzus bevonása Nemes Nagy kapcsán? Hogy lehet, hogy ha ennyire problematikus a helyzete, mégis a jelen kötetben is ő foglalja el a centrális pozíciót? Palkó – aki egyben a kötet egyik szerkesztője is – tanulmánya záró mondatában jelentős kijelentést tesz: „A jelen tanulmánykötetet mint diszkurzust pedig az a remény élteti, hogy a líraértelmezés lehet több pusztá paradoxonkioltásnál” (157).

Több tanulmány komparatiztikai vizsgálódást végez, többnyire Nemes Nagy és a kortársai viszonylatában, ettől nagyobb mértékben eltér Bányai Tibor Márk írása, aki Pilinszky és Kiss József egy-egy verse között vél hasonlóságot felfedezni. Az összehasonlító írások közül kiemelném Tamás Péter munkáját, aki Mándy és Nabokov hasonló tárgyiasságfelfogását mutatja ki, és vizsgálja részletesen. Barta Mária tanulmánya nagyon erős elméleti háttérrel mozgat, és egyben a kötet egyik legalaposabb kutatói munkát tükröző tanulmánya. A testreprezentációk kapcsán a társtudományok kutatási eredményeit is felhasználja, a különböző orvosi definíciókat is megidézi, ily módon sokkal árnyaltabb és komplexebb kép rajzolódik ki az egyes szövegértelmezésekben, amennyiben olvasható, hogy az adott kontextusban milyen konkrét jelentésekkel rendelkezett a saját diszciplínájában egy-egy fogalom, és az hogyan került át egy másik közegbe. A többirányú, a kortárs kutatási irányokra jellemző interdiszciplináris megközelítés a művészettörténeti tanulmányokban is hangsúlyossá válik.

Mint arra korábban rámutattam, a tanulmánykötet egy sorozathoz látszik csatlakozni, viszont ami egyértelműen váltást jelent, hogy kevésbé hangsúlyos szerepet tulajdonít a szerzők ellehetetlenedett íráslehetőségeinek, pontosabban a fióknak írásnak. A korábban megjelent három újhordas kötetben visszatérő motívumként vagy indokként került elő a fióknak író generáció megfogalmazás, főként Nemes Nagy Ágnes

példáján át vált ez a kifejezés még hangsúlyosabbá. A tanulmányok szerzői jellemzően azt emelték ki, hogy a tiltólista miatt több írás publikálatlan maradt, ebből kifolyólag a levelezések, filmes múlt, de főleg a külföldi tanulmányutak mintegy ellenpólust képeztek, hiszen találniuk kellett egy más helyet, nyelvet, amelyen keresztül nyíltabban fejezhették ki magukat. Lengyel Valéria a Nemes Nagy-esszék kapcsán mutat rá arra a problematikus pontra, hogy mit lehet kifejezni a nyelvvel, és mit nem (159.) Folytatván a gondolatot, ugyancsak releváns felvetés, hogy mennyi mindent ki lehetett volna fejezni a nyelvvel, és mennyi lehetetlenedett el. Jóllehet némely tanulmány utal rá, hogy még a Nemes Nagy-kutatás sincs a legjobb állapotban, az utóbbi évtizedben egyértelműen javulást lehet észlelni. Hogy a jelenlegi tudományos odafordulással meg lehet-e elégedni, maradjon nyitott a kérdés. Nemes Nagy megrendíthetetlen szerepét ez a kötet is demonstrálja, ám véleményem szerint kissé aránytalan a többi szerző értelmezése, hiszen egyértelműen nem kevésbé jelentékeny szerzőket nevezhetünk meg Ottlikban, Pilinszkyben vagy éppen Mátyásban. Ugyanakkor a jelen kötet is jól mutatja, hogy a költő pozícióját kevésbé releváns a gender studies szempontjából definiálni, ily módon pedig a költőnév megnevezés kevésbé tekinthető adekvátnak, emellett a Palkó Gábor körülményes vitából arra lehet következtetni, hogy a Nemes Nagy-jelenség napjainkban már egyáltalán nem irritál, hanem inkább kultusszá nőtte ki magát.

Nagy Hilda